

ANTIK DAVR EKOLOGIK DUNYOQARASHINING KO'RINISHLARI

Kenjayev Z.

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

kenjayev2@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada ekologik dunyoqarashning umuminsoniy xususiyatlarini shakllantirishga oid bilimlar, Sharq va G'arb allomalari ijod namunalarini ilmiy o'rganish, umumlashtirish va transformatsiya qilish tabiiy atrof-muhit muhofazasiga doir qadriyatlarni universallashtirish. Respublikamizda ekologik vaziyatni sog'lomlashtirish va shaxs ekologik dunyoqarashini ilmiy-pedagogik kompleksni shakllantirish masalalari ilmiy jihatdan ochib berilgan va dalillangan.

Kalit so'zlar: ekologiya, shaxs ekologiyasi, globallashuv, ekologik dunyoqarash, shaxs, jamiyat, ekologik talab, ekologiya sohasi.

Bu davrda tabiat xudolar tomonidan yaratilganligi haqidagi qarashlar paydo bo'ldi. Endi xudolar antropomorf, ya'ni insoniy xususiyatlarga ega bo'lgan. Masalan, grek panteoni xudolari – Zevs, Afrodita, Apollon, Prometey, Gefest va boshqalar kishilarga olovni berishi, metall bilan ishlashni o'rgatishi insonning tabiatni bo'ysundirishga bo'lgan intilishini aks ettirgan. Bu davr qarashida tabiat ham, insonlar ham xudolar tomonidan yaratilgani uchun xudolar oldida tengdir, ayni paytda ular bir-biriga begona. Tabiat ham o'z ruhiga, joniga ega (masalan, Aristotel fikricha yulduzlar ham jonlidirlar), ammo ularning joni insonnikidan ko'ra "sifatsizroq"dir. Bu davr qarashlarida inson va tabiatning o'zaro munosabatlari klassik ko'rinishda mikrokosmos va makrokosmos munosabatlarida aks etgan. Kosmologik madaniyat inson va tabiatning birligi g'oyasini ilgari surishi bilan ekologik dunyoqarashda nisbatan yangi davrni boshlab bergan. Bu ta'limotga ko'ra olam tugallangan va yetuk bo'lib, garmoniyaga erishgan ko'plab tabiiy elementlarni qamrab oladi. Qadimgi grek faylasuflari "kosmos" tushunchasida inson

aqliga tushunarli bo'lgan tabiatni aks ettirishgan. Bunda kosmos xaosga (tartibsizlikka) qarshi qo'yilgan. "Mikrokosmos" (ya'ni "inson – bu kichik dunyo") tushunchasi ilk bor qadimgi grek faylasufi Demokritning qarashlarida uchraydi [1]. Uning fikricha aqlli odam o'z hayotida tabiat, kosmos bilan muvofiqlikda yashashi lozim. Epikur va uning izdoshlari fikricha, inson qanchalik tabiiy yashasa u shunchalik tabiatga yaqin bo'ladi, ya'ni odamning tanasi tabiatga tegishli. Stoiklar esa aqlli odamlar tabiat bilan jips bog'langan bo'ladilar, chunki tabiatda tabiiy aql mavjud, deb hisoblashgan. Butun tabiat umumiy qonunning aks etishidir, uni o'rganish juda ham muhim chunki u ayni bir paytda inson uchun ham qonun, inson ham unga asoslanib yashamog'i kerak. Ko'rinib turibdiki, antik davr ongida inson va tabiat bir-biriga qarama-qarshi qo'yilmagan. Antik davrda nafaqat tabiat haqidagi tasavvurlar, balki unga bo'lgan munosabat ham o'zgargan. Bu davr ekologik dunyoqarashida tabiat bilan nopragmatik munosabat (sodda va stixiyaligidan qat'iy nazar) – ratsionalizm va irratsionalizm birligi xarakterlidir. Antik davr kishisi uchun tabiat nafaqat moddiy, shu bilan birga ruhiy qadriyat hisoblangan. Tabiat garmoniya (yetuklik) namunasi, timsoli sifatida amal qilib, inson kundalik hayotida unga taqlid qilishi kerak bo'lgan. Tabiat go'zalligi, mukammalligi va garmoniyasi antik adabiyotning eng keng tarqalgan mavzularidan biri bo'lib qolgan. Bu davrda tabiatni ilmiy bilishga intilish boshlanib, u o'rganish obyektiga aylanadi. Tabiat va insonning bir-biridan ajratilishi o'rta asrlarga kelib ularni bir-biriga qarshi qo'yishga, ekologik dunyoqarashda ham bir-biriga diametrial qarama-qarshi idealistik va materialistik yo'nalishlar kurashi keskinlashuviga asos bo'lib xizmat qildi. Ekologik dunyoqarashning umuminsoniy xususiyatlarini shakllantirishda Sharq va G'arb allomalari ijod namunalarini ilmiy o'rganish, umumlashtirish va transformatsiya qilish tabiiy atrof-muhit muhofazasiga doir qadriyatlarni universallashtiradi. XX asrning so'nggi choragidan boshlab, insoniyat tabiatni zamonaviy antropogen, antropotexnogen bosimlarga dosh bera olmasligini, uning o'z-o'zini tiklash imkoniyatlari ko'rsatilgan bosimlar kuchidan bir necha barobar kamligini anglab oldilar. Ularni tushunish uchun insoniyat, eng avvalo, o'zining tabiiy-ilmiy tafakkuriga, falsafiy, diniy va boshqa

dunyoqarashlar tizimiga murojaat qilishga majbur bo'lmoqda. Bunga misol sifatida AQShda shakllangan "invayronmentalizm" g'oyasi va uning amalda namoyon bo'lishi "Rim klubi" faoliyati ekologik dunyoqarashning o'ziga xos yo'nalishi sifatida e'tiborga munosib. Amerika kashf etilib, o'zlashtirish boshlanganda uning tabiiy resurslari cheksiz ko'ringan bo'lsa-da, XIX asr o'rtalariga kelib o'zlashtirilmagan yer maydonlari tugab qoldi. Bu ekologik inqirozning boshlanishi edi. Tadqiqotchilar A.Ergashev va T.Ergashevlarning ma'lumotlariga ko'ra, agar o'tgan asrda har yili tabiatdan bittadan tur yo'qolgan bo'lsa, keyingi 50-60 yil ichida 76 dan ortiq turlar yo'qolib ketgan, 600 ga yaqin turlar esa yo'qolish arafasida. [2] Insonlar bu inqiroz mazmunini anglash jarayonida tabiiy muhit bilan yangicha munosabatlar qurish zarurligini tushunib oldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Шуни айтиб ўтиш керакки, табиатдан бегоналашувнинг архаик ва антик даврга ажратилиши Европа маданиятига тааллуқли, Миср, Икки дарё оралиғи – Мовороунаҳр учун бу даврларга ажратиш характерли эмас, уларда бундай бегоналашув анча илгарироқ содир бўлган.
2. Эргашев А., Эргашев Т. Экология, биосфера ва табиатни муҳофаза қилиш. – Тошкент.: Янги аср авлоди, 2005. 241- б.
3. Эргашев А., Эргашев Т. Экология, биосфера ва табиатни муҳофаза қилиш. – Тошкент.: Янги аср авлоди, 2005. 241- б.
4. Бунда ҳар қандай таълимотнинг, моҳиятан муайян дунёқарашни тарғиб қилиш функцияси назарда тутилмоқда.
5. Shavkat o'g'li N. X. YOSHLARDA MA'NAVIY-MAFKURAVIY IMMUNITETNI MUSTAHKAMLASHDA INTERNETNING ROLI //PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL. – 2022. – №. 3 (18).
6. Shavkat o'g'li N. X. THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 22. – С. 229-231.

7. Shavkat o'g'li N. X. AXBOROT XURUJINING O'SMIRLAR HAYOTIGA TA'SIRI //QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2023. – С. 1285-1287.
8. Shavkat o'g'li N. X. YUKSAK AXBOROT MADANIYATI–INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN RATSIONAL FOYDALANISH SHARTI //Research Focus International Scientific Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 105-110.
9. Shavkat o'g'li N. X. ИНТЕРНЕТ-МАКОН ИМКОНИЯТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШДА АХЛОҚИЙ МАДАНИЯТНИНГ АҲАМИЯТИ //The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 4-9.
10. Nomozov X. INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI //Farg'ona davlat universiteti. – 2023. – №. 3. – С. 67-67.
11. Номозов Х. ИНТЕРНЕТ-МАКОН ТАЪСИРИДА СОДИР БЎЛАЁТГАН НЕГАТИВ ИЖТИМОЙЛАШУВ ШАКЛЛАРИ //Философия и право. – 2023. – Т. 26. – №. 3. – С. 232-235.
12. Nomozov X. INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI //Development and innovations in science. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 8-14